

KRVAVI OBRAČUNI MED PREBIVALCI PAZINSKE GROFIJE
IN S SOSEDI SREDI 18. STOLETJA

Eva HOLZ

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, SI-1000 Ljubljana, Gosposka 13

e-mail: evaholz@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Sredi 18. stoletja so bili odnosi med prebivalci beneškega in avstrijskega dela Istre dokaj napeti. Stare rane se še niso zacelile. Vsakokratni pazinski glavar je znal taka nasprotja zelo dobro uporabljati v lastno korist.

Ključne besede: Istra, Pazinska grofija, 18. stoletje, nasilje, kazniva dejanja

BITTER CONFLICTS BETWEEN INHABITANTS OF THE PAZIN COUNTY
AND WITH NEIGHBOURS IN THE SECOND HALF OF THE 18TH CENTURY

ABSTRACT

In the mid-18th century, the relations between inhabitants of the Venetian and Austrian parts of Istria were highly strained. The old wounds had still not healed up. All governor-generals of the Pazin County, however, were most skilful in turning antagonisms of this kind to their own advantage.

Key words: Istria, Pazin County, 18th century, violence, penal act

Ob nekoliko natančnejšem poglobljanju v zgodovino Istre – tako avstrijske kot beneške – prej ali slej naletimo na vprašanje nasilja: nasilja oblasti nad podložniki in nasilja ter nasilnih dejanj med samimi prebivalci. Svoje je k temu prispeval čas, v katerem se je vse to dogajalo: pogoste vojne in druge nesreče in ujme, ki so pretresale Istro in boj za obstanek tistega ostanka prebivalstva, kateri je vse to preživel, pa tudi nikdar dokončno urejena meja med avstrijskim in beneškim delom. Meja med obema deloma Istre je bila meja med dvema političnima sistemoma, dvema konkurenčnima državama. Prebivalci z obeh strani meje pa so se predvsem zelo dobro spominjali pobojev in krivic, ki so jim jih prizadejali sosede.

Tudi kadar čez Pazinsko grofijo niso divjale vojne vihre, značilne za novi vek in za ta prostor, so bili odnosi med prebivalci, predvsem na obmejnih ozemljih med beneškim in avstrijskim delom Istre zelo napeti. Te napetosti med prebivalstvom in včasih zelo krute in krvave medsebojne obračune je lahko s svojim obnašanjem spodbujal tudi vsakokratni pazinski glavar, ki je imel od neredov in zmešnjave določene koristi.

V 18. stoletju v sami Istri ni bilo vojaških obračunov med večinoma nasprotnikoma Beneško republiko in Avstrijo, vendar pa so se čutili odmevi spopadov v Evropi. Prebivalci so bili pod nenehnim pritiskom in v strahu pred novimi spopadi na domačih tleh. K tej psihozi je svoje dodal še spomin, saj ni bilo lahko pozabiti krvavih spopadov iz prejšnjih stoletij, spomin na uskoško vojno (1615-1618) pa je bil še kako živ. Odnose ob meji so zapletale in izzivale še t.i. *diference* (*differentie*, *differenze*). To so bile nerazdeljene parcele na področjih, ker se pogajalci nikakor niso mogli sporazumeti o poteku meje. Z njimi naj bi razpolagali podložniki obeh delov Istre in naj bi prispevale k pomiritvi. To rešitev so pogajalci dosegli na pogajanjih v 16. stoletju (1521 v Wormsu in 1535 v Tridentu) (Bertoša, 1995, 462). Dobronamerna zamisel pa je imela popolnoma drugačne posledice. Spori med mejaši so se še zaostрили, obe strani sta druga drugo obtoževali, da si soseda prilašča njeno ozemlje (Bertoša, 1995, 472-473).

Od uskoške vojne (1615-1618) naprej so bile napetosti na meji še večje. Z zaostrovanjem gospodarskih razmer, ki so bile po tej vojni izredno slabe, so rasla tudi nasprotja med prebivalci na obeh straneh meje. Med prebivalci je bila zelo močno razvita pripadnost lastni državi in vladarju, ta občutek se je ob vsaki vojni še izostril in tudi narekoval načine obnašanja (Bertoša, 1995, 463, 464-468). Omembe vredno pa je tudi to, da sta tako avstrijska kot beneška stran nasprotovali poskusom, da bi se podložniki sami sporazumeli med seboj. V takem primeru bi bili obe blagajni brez donarja, ki so ga morali kmetje plačevati kot globo (Bertoša, 1995, 512).

Sredi 18. stoletja so bile razmere ob meji zelo težavne. Pazinska grofija se je sklicevala na razmejitve iz leta 1325, ki pa jo je beneška stran zavračala (Bertoša, 1983, 72-73, Bertoša, 1995, 509-510). Beneška stran je obtoževala kraljevo stran, da njeni podložniki menjujejo in prodajajo svoja posestva ob meji, čeprav je bilo to

prepovedano, ter da tako ustvarjajo ob meji še večjo zmedo. Celotna mejna črta je bila nezanesljiva, posamezni kraji pa so izstopali zaradi težav, ki so jih povzročali njihovi prebivalci. Zaplete pa so izzivali tudi posamezni lastniki Pazinske grofije. Človek, ki je povzročal težave okolici tudi zato, ker je za svoje glavarje v Pazinu izbiral precej čudne ljudi, je bil markiz de Priè. Njegovi podložniki so bili beneški strani znani po tem, da so si prizadevali, da bi si pridobili čim več posesti v diferencah in so si pri tem pomagali na vse mogoče načine. Najbolj bojeviti so bili vaščani okrog Kašćerge, Trviža in Tinjana (Bertoša, 1995, 509). Posebne razmere so vladale v vasi Zamask, ki je bila razdeljena na beneški in avstrijski del. V času, ko je bil lastnik Pazinske grofije markiz de Priè, je takratni pazinski glavar Daniel Ignazio de Callò od osmih hiš v beneškem delu vasi zahteval, da plačujejo obveznosti Pazinski grofiji. Če njegovih zahtev ne bodo izpolnile, je gospodarjem zagrozil s požigom žetve in oplentitvijo posesti (Bertoša, 1995, 478-485). Beneška oblast se je pritoževala, da kraljevi podložniki vse bolj prodirajo na njene pašnike in njive ter da glavar v Pazinu zahteva, da mu beneški obmejni podložniki plačujejo dajatve. Prebivalci Tinjana so si za strahovanje sosedov izmišljali različne metode. Tako so s konji pogazili njive zrelega žita, na njive so navozili kamenje in tako uničili letino pa tudi onemogočili njihovo obdelavo v naslednjem letu. Če to ni bilo dovolj, so sosedom posekali oljke. Na sosednjo stran so gonili na pašo črede volov, ki so pomendrali tako pašnike kot tudi njive. Na beneški strani so tudi kosili in vozili seno domov. Znali so se organizirati s sosedi ter s kosami, kosirji, sabljami in drugim orodjem uničiti njive z zrelim sirkom. V začetku 18. stoletja se je ob meji razvila prava "volovska vojna". Voli so bili v Istri pomembna delovna sila tako za oranje kot za vožnjo. Enkrat so beneški podložniki zaplenili tinjanske vole, drugič so jim ti vrnili z isto mero. Tako so si medsebojno onemogočali obdelovanje polj. S takim obnašanjem so dosegli, da so se posamezne obmejne družine odselile ali pa se preselile na ozemlje Pazinske grofije (Bertoša, 1995, 490-491). Tako pravijo beneške pritožbe. Na avstrijski strani pa govorijo o isti tematiki nekoliko drugače.

Po aktih, ki jih hrani Arhiv Slovenije, lahko mirno rečem, da odnos prebivalcev avstrijskega dela Istre ni bil nič kaj prizanesliv do beguncev z beneške strani. Stališče Dunaja je bilo temu povsem nasprotno, saj je še vedno primanjkovalo podložnikov, vendar je kar nekaj časa o razmerah ob meji odločal pazinski glavar s svojimi somišljeniki. Tako je takratni glavar de Terzi s svojimi plačanci že ob meji na avstrijsko stran tako zagrenil življenje prebežnikom, da se je marsikdo raje vrnil. Bolj trmaste so izročali nazaj Benečanom ali pa jih prodajali za veslače na galejah.

Beneški podložnik Tome Sinosić se je umaknil na ozemlje Tinjana in ni imel nikakršnega namena delati zgago na avstrijski strani. Oktobra 1745 mu je pazinski glavar sporočil, da mora stran, sicer ga bodo zvelikli nazaj na beneško ozemlje. O glavarjevem mnenju je bil obveščen tudi Vito Jakuč s sodelavci. Sinosić si ni mogel zagotoviti pravice do azila, življenje so mu tako otežili, da je raje odpotoval.

N. Rupena, beneški podložnik, je pribežal na avstrijsko stran in se ustavil v Trvižu. Vaščani so ga ujeli in predali de Terziju. Ta ga je preganjal do beneške meje in končno so ga Benečani ujeli in zaprli v Motovunu. Čez nekaj dni so ga iz zapora osvobodili njegovi prijatelji, avstrijski podložniki, tako, da so ponoči razbili vrata zapora.

Grego Fusića, begunca z beneške strani, so barbarsko pobili Vito Jakuć in sodelavci. Truplo so zvelikli nazaj na beneško stran in ga posadili pred pokojnikovo hišo, kjer so ga pustili nepokopanega. Medtem so pobili vso njegovo živino, tako govedo kot drobnico, in jo spekli in skuhalo v njegovi kuhinji. Popili so vino, sode pa razbili. Skratka, uničili so vse. Zaradi tega dejanja ni bil nihče kaznovan; vodja teh akcij Vito Jakuć je bil župan Tinjana in je na županskem mestu tudi ostal. On in njegovi sodelavci so imeli močno zaslombo v pazinskem glavarju (ARS RK, 138).

Sredina 18. stoletja je bila v habsburških deželah čas prepletanja stare in nove civilizacije. Star način vrednotenja in obnašanja je polagoma zamiral, nova modernejše urejena država in družba pa sta se šele uveljavljali. Cesarica Marija Terezija je v tem času šele prevzela oblast in se uvajala v razmere. Njena *Constitutio Criminalis Theresiana*, to so predpisi o kaznovanju težkih prestopnikov, tudi morilcev, in o načinih zasliševanja in uporabljanja mučenja, je bila objavljena šele 1769. Tedaj je bila Pazinska grofija že v posesti družine Montecuccoli in na sedežu pazinskega glavarja so se pojavljali ljudje drugačnega mišljenja.

Glavarji Pazinske grofije, ki so si v teku let in s pomočjo spleta okoliščin pridobili oblast, so jo znali v tem prelomnem času izkoristiti. Izkoriščali so različne prestopnike, ki so živeli na njihovem ozemlju. Ni bil osamljen primer, da je glavar nekega morilca obsodil na primerno visoko denarno kazen, se pravi na kazen, ki jo je bil obdolženi še sposoben plačati, in ga nato izpustil na svobodo. O prejetem denarju in o kazni pa ni bilo optipljivih dokazov, in tako je čez nekaj let od tega človeka znova terjal primeren prispevek. Dogajalo se je, da je tovrstnega obsojenca podedoval naslednji glavar, ki je lahko nadaljeval predhodnikovo prakso. Tak način obnašanja glavarja je lahko sprevržen ostanek spomina na običaj "krvavega denarja", ki je bil sprejet v sodni red za Kranjsko leta 1535. Zlobni in naklepni uboji so bili v tem času značilni za alpske dežele; sodišče se je za tako obliko sprave med morilcem in sorodniki žrtve zavzemalo tudi iz fiskalnih ozirov, saj je deželni sodnik ob takem postopku od morilca zahteval plačilo sodne dajatve (Žontar, 1952-53, 571-574).

Tako so nekega bratomorilca iz Bresta 20 let obirali kar trije pazinski glavarji. Zgodba se je začela, ko je bil glavar Daniel Ignazio de Callò, nadaljevala se je pod glavarstvom Josipa Antona Diminića in se zaključila v času glavarstva Martina de Terzija, ko je tudi prišla na dan (ARS RK, 138).

Glavar de Callò je bil dokaj samosvoj človek, ki je zaradi nasilnega vladanja končno sprožil upor podložnikov in se zameril tudi takratnemu lastniku Pazinske grofije, markizu de Prièju. Z glavarkega mesta je bil dokončno odstavljen leta 1733;

obsojen je bil na povračilo škode, ki jo je povzročil in na izgon iz avstrijskih dednih dežel. Zaprt je bil na ljubljanskem gradu, kjer je 24. septembra 1741 umrl v starosti 73 let. Med Diminićem, ki je bil Callòjev namestnik in de Terzijem sta za krajšo dobo zasedala mesto pazinskega glavarja še dva namestnika, ki pa nista tako zelo izkoriščala svojega položaja (Holz, 2000, 217). De Terzi je bratomorilca najprej zaprl, nato pa ga je za 200 dukatov izpustil na svobodo.

Drug ne tako zanemarljiv vir dohodkov pazinskega glavarja sredi 18. stoletja je bila prodaja kaznjencev na beneške galeje. To je cesarica Marija Terezija sicer prepovedala, vendar je bil zaslužek 30 dukatov za vsako osebo, kolikor je plačeval beneški posrednik, preveč mamljiv, da bi se mu odpovedal.

De Terzi je svojo moč preskušal tudi v odnosih s cerkvijo. Skušal se je vmešavati v cerkvene zadeve, po njegovi zaslugi pa so se med seboj neusmiljeno spopadali in tudi pobijali prebivalci vasi Škopljak, Tupljak na eni strani in prebivalci Krbun, Čepića in Brda. To se je dogajalo zato, ker niso bile točno določene meje med grofijsko in škofijsko posestjo. Dokumente o tem je posedoval de Terzi, ki jih ni hotel vrniti niti se o njih pogovarjati s pičenskim škofom.

Glavar je imel svoje račune tudi v primerih, ko je šlo za večje dediščine. Neko-liko milejša oblika posredovanja je bilo ponarejanje listin, saj je imel v pisarni človeka, ki je znal ponarejati pisave. Tako je pri dediščini opeharil gospo Barbaro Tagliapietra, ki se je po vseh peripetijah preselila v Červinjan, ker ji ni preostalo drugega kot to, da se je vdala v usodo.

Drugačen pa je bil primer Andreja Frankovića iz Koridiga. Franković se je z glavarjem sprl zaradi dedovanja po Simonu Runku. Šlo je za podedovano njivo, s katere je hotel glavar pobrati pridelke. Franković se je v tem sporu pritožil v Ljubljano in tožbo tudi dobil. Pazinski glavar pa je ukazal županu Koridiga, naj Frankovića ujame in ga zvezanega privleče v Pazin. Oboroženci so Frankovića napadli v njegovi lastni hiši, vodil jih je Sime Radetić. Ob tem so ubili Frankovićevega sina, njega samega, njegovo ženo in snaho pa težko ranili. Zaradi vsega tega se Franković ni več upal stanovati v lastni hiši, predvsem pa se je bal glavarjeve jeze, ker je dobil pravdo v Ljubljani (ARS RK, 138).

Med seboj so znale obračunati tudi ženske. V dosedaj pregledanih aktih sicer nisem zasledila zapisa, da bi med seboj direktno obračunale, pač pa zapis o tem, da je ljubosumna žena najela dva morilca, ki sta tekmico počakala na cesti in jo vsem na očeh tako hudo ranila, da je po dveh urah umrla (ARS RK, 138).

Posebna skupina nasilnežev, ki pa niso bili značilni le za Istro, pač pa za vso Evropo tega časa, so bili razbojniki. Ta socialna skupina se je izoblikovala zaradi zelo različnih vzrokov, povsod pa je sejala med navadnim prebivalstvom strah in grozo. Razbojništvo v beneškem delu Istre je precej raziskano (Bertoša, 1995, 529-582; 1989), o razmerah na avstrijski strani pa vemo razmeroma malo. Lahko sklepamo, da so bile razmere podobne. V 18. stoletju so tudi v tem delu Istre dokaj

pogoste omembe roparjev, cestnih roparjev in najetih morilcev. V gradivu, po katerem sem pripravila ta prispevek, je govor o morilcih, ki se v Pazinski grofiji lahko svobodno sprehajajo, ker se jih vsi bojijo in ker imajo zaslombo pri glavarju. Iz pritožb se razbere, da je bilo mogoče takega človeka najeti za razna nečedna dela. Najemali so jih lahko posamezniki, večinoma pa je njihove usluge zahteval glavar (ARS RK, 138).

Ko so razmere v grofiji postajale že nevzdržne, so se kljub strahu pred glavarjem in njegovimi najetimi morilci začele zbirati pritožbe, ki so romale na Dunaj. Končno se je tega že kar nekaj nabralo in ko je glavar s svojim nasiljem posegel tudi v vladarjeve pravice, je cesarica morala posredovati. Obtoženi glavar se je za kratek čas znašel v ječi na ljubljanskem gradu, od koder se je cesarici pritožil nad nasiljem, ki mu ga je prizadejala država, in želel biti doma v hišnem priporu, sicer pa je bil trdno prepričan, da ni ničesar zakrivil (Holz, 1999, 516).

Nasilje nad podložniki je bila tudi cestna tlaka. Značilen je primer podložnikov v Pazinski grofiji. Tudi če upoštevamo vse potrebno pretiravanje, ki je spremljalo posamezne in skupne pritožbe, je primer zanimiv, saj odraža tudi zmedene razmere v uradovanju na lokalni ravni. Na cestno tlako na področje Kastva so oblasti pošiljale kočevske podložnike, podložnike Pazinske grofije pa na cestno tlako na odseke Razdrto – Logatec in Postojna – Reka. Ti tlačani niso bili kakšni posebni mojstri, npr. za obdelovanje kamna za oporne zidove (mojstri v tem so bili Dalmatinci), da bi jih bilo potrebno pošiljati prav na ta oddaljena gradbišča. Bili pa so prerevni, da bi se lahko od cestne tiake odkupili. Njihove pritožbe so bile iz leta v leto pogostejše, začnja pritožba pa je že tragikomedija. V njej pripovedujejo, da so prišli na cestno tlako na Notranjsko in se prijavili cestnemu pisarju Lovrencu Mikuliču (Lorenz Mikulitsch). Ta pa jih je poslal v reški distrikt, ker jih trenutno ni potreboval. Matija Kramar (Matthias Kramar), pisar reškega distrikta, jih tudi ni hotel prevzeti in jih je poslal nazaj k Mikuliču, kateremu so pravzaprav pripadali. Ta pa jih ni sprejel na delo. Ker so se bali, da jih bo oblast kaznovala kot upornike, ki niso hoteli na cestno tlako, so sami začeli delati na cesti. Ob koncu tedna seveda niso prejeli potrdila za opravljeno tlako. Čez nekaj časa so jih rubili, češ da niso prišli na cestno tlako. Da so zmogli plačati kazen, so morali prodati živino.

V letu 1740 so podložniki Pazinske grofije prosili, da bi bili končno odvezani cestne tlake na Kranjskem. Obljubili in obvezali so se, da bodo v zameno dogradili cesto čez Učko. Oblast jim je odgovorila šele leta 1742 in delno sprejela njihov predlog, a še vedno se ni povsem odrekla njihovi tlaki na komercialni cesti na Kranjskem. Tako so jih leta 1744 znova klicali na cestno tlako na odsek med Škalnico in Tmovim. Končno so se sporazumeli, da bodo vzdrževali cesto med Škalnico in Kastvom pod pogojem, da jih ne bodo več pošiljali na tlako v oddaljene kraje, prav tako bodo nadaljevali gradnjo ceste čez Učko (Ivanič, 1908, 162-164).

SCONTRI SANGUINOSI TRA ABITANTI DELLA CONTEA DI PISINO E FRA QUESTI ED I LORO VICINI ALLA METÀ DEL XVIII SECOLO

Eva HOLZ

Istituto di Storia Milko Kos CRS ASSA, SI-1000 Ljubljana, Gosposka 13
e-mail: evaholz@zrc-sazu.si

RIASSUNTO

Anche quando la Contea di Pisino era risparmiata dalle guerre che infuriavano all'epoca in quest'area, i rapporti tra gli abitanti (soprattutto nelle zone di confine tra l'Istria veneta e quella austriaca) erano spesso molto tesi. Queste tensioni, che spesso sfociavano in feroci e sanguinosi scontri, potevano essere alimentate o mitigate dal signore di turno, che dal comportamento dei suoi sudditi contava di avere determinati utili. Si ricorreva alla violenza per risolvere questioni di eredità, dispute tra confinanti, liti familiari. Nel caso di scontri e uccisioni, il feudatario attendeva di vedere il vincitore, per costringerlo poi a delle concessioni (di norma una somma di denaro). Quando la situazione nella contea divenne insopportabile, la corte di Vienna fu subissata di lagnanze e alla fine dovette intervenire per calmare le acque. Il rapporto che le autorità avevano nei confronti dei sudditi è molto chiaro, anche nel caso dell'ostinazione degli stati provinciali della Carniola nel pretendere che i sudditi della Contea di Pisino effettuassero ad ogni costo la corvè sulle strade della Carniola interna. Ciò provocò tantissime difficoltà, risolte dopo anni di trattative e ricorsi, facendo effettuare il servizio in località più vicine, per esempio a Castua e Scalnizza, e impegnandoli a costruire la strada sul Monte Maggiore, economicamente molto importante per la Contea di Pisino.

Parole chiave: Istria, Contea di Pisino, XVIII secolo, violenza, atti penali

VIRI IN LITERATURA

ARS RK, 138 – Arhiv republike Slovenije (ARS). Repräsentanz in Komora za Kranjsko v Ljubljani (RK), škatla 138 (Mitterburger Akten).

Bertoša, M. (1983): Nemirne granice knežije (grada u Državnom arhivu u Veneciji o graničnim sukobima i sporovima između mletačke Pokrajine Istre i Istarske knežije). Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu, 26. Pazin – Rijeka, 9-79.

Bertoša, M. (1989): Zlikovci i prognanici (socialno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću). Puła, Grozd.

Bertoša, M. (1995): Istra: Doba Venecije (XVI. – XVIII. stoljeće). Drugo prerađeno i dopunjeno izdanje. Puła, ŽN "Žakan Juri".

- Holz, E. (1999):** Uradništvo v avstrijskem delu Istre v 18. stoletju. *Acta Histriae*, VII. Koper, 505-524.
- Holz, E. (2000):** Uradniška čast v 18. stoletju. Razmere v avstrijski Istri v času vlade Marije Terezije. *Acta Histriae*, IX. Koper, 207-224.
- Ivanič, J. (1908):** Das Straßenwesen in Krain im 18. Jahrhundert. *Carniola, Zeitschrift für Heimatkunde*. Erster Jahrgang 1908. Laibach, 150-187.
- Žontar, J. (1952-1953):** Kranjski sodni red za deželna sodišča iz leta 1535. *Zgodovinski časopis*, VI. – VII. Ljubljana, 566-587.